

VALORILE ȘI CREZUL VIETII – FUNDAMENTUL DECIZIILOR ȘI OPEREI ȘTIINȚIFICE ALE SAVANTULUI TRANSILVAN ȘTEFAN MANCIULEA

Marțian IOVAN¹

iovanm@uvvg.ro

ABSTRACT: This study presents the contribution of the Transylvanian scholar Ștefan Manciulea to the enrichment of geography, history, geology, historical demography and culture and focuses on the analysis of motivational factors and values that have led his decisions, guided his life, scientific work and teaching career. His tragic destiny dominated by boundless trust in truth, justice, in the political rights of its people, has resulted, on the one hand, into a work of high scientific probity, as useful as it is today, and furthermore, during the totalitarian regime, in a model of upper human dignity, the ardent patriotism for future generations.

KEYWORDS: geo-history; Blaj schools; Stephen Manciulea; patriotism; Transylvanian culture.

Introducere

Fiu al Blajului, continuator al spiritului, tradițiilor și valorilor Școlii Ardelene, Ștefan Manciulea (1894–1985) s-a format în instituțiile de învățământ blăjene, absolvind Facultatea de Teologie Greco-Catolică iar, apoi, la București, Facultatea de Istorie-Geografie, inclusiv seminarul pedagogic, care i-au dat dreptul să lucreze în învățământ ca profesor – fapt devenit realitate prin angajarea sa la Liceul „Moise Nicoară” în perioada 1921–1928, apoi la Liceul „Sfântul Vasile cel Mare” din Blaj – începând cu anul 1929 iar

¹ Prof. univ. dr., Director al Centrului de Cercetări Sociale al Universitatea de Vest Vasile Goldiș din Arad; membru al Grupului de Cercetări Multidisciplinare de Istoria Științei al DIS/CRIFST al Academiei Române.

din 1941, după ce și-a luat doctoratul în geografie, avându-l drept coordonator științific pe profesorul S. Mehedinți, Ministerul Învățământului l-a numit conferențiar la Facultatea de Științe, secția geografie, pentru „geografie regională”, state și continente.

În paralel cu activitatea didactică, Ștefan Manciulea și-a exercitat vocația și pasiunea pentru cercetarea științifică în domeniile istoriei, geografiei, geologiei, demografiei istorice, culturii și filologiei transilvane, influențat puternic de filosofia lui Timotei Cipariu. A fost apreciat elogios nu numai de colegi de breaslă, de studenți sau foști elevi, de participanții la conferințele sale, ci, mai ales, de foștii săi străluciți profesori: Nicolae Iorga, S. Mehedinți, D. Onciul, T. Simionescu și mulți alții pentru originalitatea și importanța practică a lucrărilor sale științifice. Cele mai importante lucrări științifice ale sale sunt enumerate la sfârșitul acestui articol, în bibliografie.

În comuna sa natală – Straja, apropiată de Alba Iulia, în Blaj – orașul în care s-a format ca teolog, în mediul universitar din Cluj și Timișoara a fost recunoscut repede ca un om înzestrat cu calități intelectuale de excepție, respectiv ca savant erudit cu o minte enciclopedică, personalitate ce radiază cultură înaltă către semeni, ca om profund credincios orientat de modelul hristic al iubirii aproapelui. Modestia, simplitatea, tenacitatea și originalitatea în cercetare și în munca la catedră i-au fost recunoscute drept principate calități ale personalității. Astăzi este recunoscut ca mare geograf, istoric, creator al unei noi științe – geoistoria, om de cultură și litere ce a căutat răspunsuri la probleme sociopolitice, demoeconomice, geoistorice ridicate în mediile academice din vremea sa.

Traversând tot felul de greutăți, în special în prima parte a vieții sale, activitățile inițiate de Manciulea au devenit tot mai diverse și complexe, mai bine apreciate de autorități dar și de cei din jur, generatoare de prestigiu profesional sporit. Dar în anul 1947, când se impune cu tot mai multă forță, sistemul politic totalitar, care a îndepărtat de pe posturile lor oficiale, dobândite prin multă muncă, o serie de intelectuali onești, creativi și binefăcători pentru poporul din care au provenit, în special pe cei care au refuzat să se înroleze în rândurile partidului socialist sau comunist, sau care nu s-au conformat comenzilor sistemului politic aflat în plină afirmare. Printre aceștia a fost și profesorul Ștefan Manciulea, care a fost condamnat la șapte ani de temniță grea pentru motivul de „apartenență la Biserica Greco-Catolică Română și publicarea de lucrări științifice,

ațâțătoare de ură rasială între naționalitățile conlocuitoare din țară”.² A început astfel calvarul vieții sale, un șir de nedreptăți strigătoare la cer. Profesorul a fost îndepărtat din universitate cu formula „comprimarea catedrei și persoanei” – ceea ce semnifică interdicția ocupării oricărei funcții publice, rămânându-i ca alternativă numai munca de jos, munca cu brațele. A urmat a doua condamnare, în anul 1962, tot pe motive politice. După liberare, în 1964 când guvernul a hotărât ca toți condamnații politic să fie eliberați din închisori, a efectuat diferite profesii de muncitor necalificat (lucrător cu ziua la ferma Școlii Normale din Blaj, lucrător la sera C.F.R., îngrijitor de parc la sanatoriul C.F.R., tâmplar, lăcătuș, laborant), care aveau menirea de a-l umili, batjocori, înjosi – așa cum i se cuvine unui „bandit, hoț și tâlhar” – după cum i se adresau gardienii în anii de temniță grea, oamenii regimului opresiv. Dar și această parte a vieții sale a acceptat-o cu stoicism, speranță creștină, iertând greșelile semenilor și punând, mai presus de toate, slujirea neamului românesc.

Prin tot ce a făcut în viață, Manciulea a demonstrat patriotismul său înflăcărat și luminat. Nu s-a abătut în nici un fel de la principiile creștine, de la iubirea față de locurile natale, țara sa, neamul, limba și cultura poporului român, fiind conștient că sunt foarte multe de făcut pentru înălțarea poporului român, în special a tineretului, astfel încât urmașii noștri să nu aibă sentimente de rușinare pentru însușirea de a fi români. Dar aceasta presupune acțiune cumpănită, credință în ideal, muncă rodnică, făuritoare de civilizație. Îi sfătuia pe tineri: „Orlice lucru ai face, să știi să faci un bine și pentru tine și pentru alții. Din păcate, noi, românii, avem cei mai mulți meteahna de a munci numai dacă suntem siliți să muncim. O fi poate instinctul atavic pe care ni l-am câștigat lucrând mereu la comandă și pe seama altora. N-am ajuns încă să știm prețui munca în sine, așa cum face sasul...”³

Privind în ansamblu viața și opera cărturarului Manciulea, vom putea desprinde cu relativă ușurință faptul că acestea nu au fost motivate de ambiții și vanități personale, de egoism sau carierism, ci au fost puse, cu bună știință, în slujba propășirii neamului, patriei sale, așa cum, odinioară, au gândit și făcut reprezentanții Școlii Ardelene; de exemplu, G. Șincai în *Hronica* sa. Se ridică, în acest context, întrebări firești: Ce tip de

² Ștefan Manciulea, *Povestea unei vieți*, Cluj-Napoca: Editura Clusium, 1995, p. 100.

³ Ștefan Manciulea, *Profesorii blăjeni îndrumând purtarea de bună-cuviință a școlarilor*, Târgu-Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2011, pp. 43–44.

personalitate a avut savantul transilvan? Ce fel de construcție caracterială, atitudinală i-a putut genera viețuirea specifică, opera științifică și culturală, devotamentul pentru semenii săi? Ce l-a motivat să inițieze, să creeze, să promoveze valori și comportamente nobile? Care au fost valorile cardinale ce i-au călăuzit creația și viața? Prin ce este actuală opera științifică și modelul de personalitate ale lui Ș. Manciulea?

La astfel de întrebări vom încerca să le găsim răspunsuri în următoarele pagini.

Profilul personalității lui Ștefan Manciulea

În ultimul an de viață, imaginându-și cum va da socoteală în fața Judecătorului Suprem, a eternului Părinte Ceresc, despre toate faptele pe care le-a săvârșit pe pământ, Manciulea s-a autodefinit „molia de arhive, șoarecele de biblioteci”.⁴ Printr-o exprimare plastică, Manciulea scria despre sine, pe un ton neutru și la persoana a treia: „A fost un om cât se poate de modest. Niciodată nu i-a plăcut să vorbească lumea despre el, despre studiile și lucrările sale. Nu s-a amestecat în viața, treburile și orânduieile nimănui. A trăit aproape numai între cărți, în biblioteci și arhive, căutând să afle cât mai multe știri și informații atât despre viața și trecutul neamului românesc din Transilvania, cât și despre istoria Blajului, despre arhieriei și cărturarii lui, despre realizările și înfăptuirile lor închinete numai progresului religios, cultural și național al tuturor românilor”.

Suprema valoare care i-a ghidat viața, aspirațiile și faptele a fost divinitatea, Părintele Ceresc. Jurământul făcut în tinerețe, de a-l sluji cu credință și exactitate numai pe Dumnezeu, l-a stăpânit în toate deciziile și împrejurările, fiind cuprins, totodată de teama de păcat. El chiar recunoaște că a comis păcate, fără-de-legi, printre care cel mai mare îl consideră: „ispitele, patima și lăcomia scrisului și cititului care m-au făcut să uit curând de acest jurământ. Păcatul acesta a pus apoi stăpânire atât de puternică pe sufletul meu, încât încetul cu încetul, am uitat de sfințenia jurământului făcut.”⁵ Destinul lui Manciulea se aseamănă cu cel al biblicului Iov. Dumnezeu i-a revelat faptul că El a cunoscut bine preocupările sale pământești, dar l-a lăsat să-și facă de cap pentru a se convinge singur de deșertăciunea lor. Însă milostivul Dumnezeu îl va ierta pentru că, în adâncă înțelegere a neamului românesc, este apreciat proverbul etern valabil: „Pe pământ

⁴ *Ibidem*, p. 141.

⁵ *Ibidem*, p. 142.

dreptatea umblă cu ochii legați și adevărul cu capul spart”, iar tu muritorule ai plătit cu vârf și îndesat această înțelepciune.⁶

Cu toate nedreptățile și suferințele îndurate, cu toate jignirile și umilințele la care a fost supus în regimul totalitar, Manciușea a rămas un om consecvent cu sine, a pus mai presus, în relațiile cu semenii, Binele, normele morale, a demonstrat blândețe, bunătate și sensibilitate la durerile semenilor, a iertat greșelile altora, fiind profund devotat pasiunii de dascăl, cercetător și cărturar cu realizări originale în domeniile geografiei, istoriei și culturii transilvane.⁷

Din anii adolescenței și până la senectute, personalitatea lui Manciușea s-a manifestat într-un mod unic, prin calitățile și activitățile zilnice în diferite etape ale vieții de profesor, savant, preot paroh, pedagog social, lucrător cu ziua, crescător de animale domestice, plugar, grădinar, mecanic de locomotivă, tâmplar, miner, lucrător la menghină cu pila și ciocanul, laborant, meteorolog, arhivar, bibliotecar, muzeist, inspector școlar secundar, director adjunct de liceu, conferențiar universitar. Toate aceste munci le-a săvârșit în așa fel încât rezultatele să fie cât mai bune pentru a-i mulțumi pe semeni, să fie utile și frumoase. Muncile administrative și politice nu l-au atras; uneori le-a refuzat deși i-ar fi adus avantaje materiale importante. A refuzat oferta lui Nicolae Iorga de a fi prefectul județului, a refuzat să se înregistreze în partide. În primăvara anului 1947, declara anchetatorilor săi că „niciodată în viață nu am făcut nici un fel de politică, nu am fost înregistrat în astfel de organizații. Ba, dimpotrivă, am urât și am fost dușmanul oricăror activități de această natură. Buna mea pricepere și minte, pe care mi-a hărăzit-o Dumnezeu, am căutat s-o așez în studii și cercetări științifice, slujind prin ele interesele țării și neamului românesc. Așa voi proceda și de acum înainte, refuzând categoric orice înregistrare în vreun partid politic.”⁸

Într-adevăr, totdeauna i se umplea sufletul de bucurie atunci când se afla în mediul cărților, când scotocea în arhive, când trecea din sat în sat, din oraș în oraș, pe deaîntinsul Banatului și Transilvaniei, căutând adevărul istoric și dreptatea pentru neamul său sau pentru a construi hărți geografice, demografice, sociale, politice, istorice ale ținuturilor românești

⁶ *Ibidem*, p. 143.

⁷ *Vezi Postfață*, de V. Căpâlnean, în Ștefan Manciușea, *Granița de Vest*, Baia Mare: Editura Gutâiul, 1994, pp. 147–150.

⁸ *Ibidem*, pp. 90–91.

de la granița de vest până la Carpații de Est, de la Carpații Meridionali până în Țara Maramureșului. Cufundat în studii și cercetări, în investigarea izvoarelor istorice, în documentare la arhive cu înscrisuri în limba română, latină, maghiară, germană sau slavă, discutând cu oamenii din orașe și sate, din școli, biserici și unități administrative cu scopul de a afla informații despre obiceiurile, tradițiile, „dreptul obicinuielnic”, scaunul de judecată, folclorul, portul, toponimele, date despre religie, economie etc., uita de sine, nu mai știa de foame și de sete, nici de îmbrăcăminte „căci numai atât și-a acoperit întotdeauna trupul cât să nu fie prea cald vara, să nu-i fie frig iarna, o modestie vrednică și de comparat cu cei mai modești călugări din toată lumea”.⁹

Calitățile mai sus enunțate sunt valabile în activitățile sale de dascăl, cercetător, preot paroh.

Ca profesor, Manciulea a dobândit o cultură pedagogică solidă însușind cursurile și metodele didactice ale excepționalilor săi profesori, în frunte cu N.Iorga, Pârvan, Mehedinți, Giurăscu, Onciul etc. Pregătirea didactică a obținut-o parcurgând cursurile seminarului pedagogic și efectuând practica pedagogică la clase de gimnaziu. A avut ample cunoștințe de istoria pedagogiei universale și românești – fapt ce l-a motivat să aprofundeze acest domeniu al cunoașterii, concentrându-se asupra reușitelor și nereușitelor dascălilor ardeleni din secolele XVIII și XIX. A scris o carte intitulată „Profesorii blăjeni îndrumând purtarea de bună-cuviință a școlărilor”, de unde rezultă că pune mare preț pe nivelul științific și metodic elevat al lecțiilor de geografie și istorie dar, în același timp, urmărirea realizarea funcției educative, formative a lecțiilor punând accent pe educația morală, socială, civică, sanitară a elevilor.

Carierea didactică a lui Manciulea a avut un parcurs sinuos, a debutat ca învățător suplinitor – Docent confesional, în satul natal Hăpria –nu departe de Alba Iulia; a fost profesor secundar la Liceul „Moise Nicoară” din Arad (1921 –1927), apoi profesor la Liceul „Sfântul Vasile cel Mare” din Blaj. În anul 1938 a fost numit inspector școlar secundar al ținutului Mureș. La începutul anului universitar 1941 a fost numit de Ministerul Învățământului conferențiar universitar la Facultatea de Științe, secția geografie, pentru „geografie regională”, state și continente. În anii totalitarismului ironia sorții a făcut ca să revină pentru a-și câștiga existența,

⁹ Alexandru Todea, *Panegiricul rostit la înmormântarea profesorului Ștefan Manciulea*, 14 iulie 1985, în *op. cit.*, p. 153.

la liceu, dar nu ca profesor, ci lucrător cu ziua la ferma Școlii normale Blaj-Chereteu, apoi ca laborant la catedra de fizică și chimie în cadrul Liceului Teoretic „Iacob Mureșianu” din Blaj. Chiar dacă presta astfel de munci, umilitoare pentru nivelul său de pregătire științifică și pedagogică, el rămânea după program pentru cercetare științifică, documentare, consultarea cărților din biblioteca liceului în legătură cu preocupările sale cărturărești.

Ca și alți colegi de cancelarie, profesorul Manciușea constatare diferențele mari de stare socială, nivel de trai, îmbrăcăminte, comportament social și civic între tinerimea română și cea din țările civilizate – fapt ce l-a îndurerat, dar, în mai mare măsură, l-a motivat să acționeze pentru formarea noii generații corespunzător standardelor de civilizație europeană. Era conștient că, din acest punct de vedere, trebuie făcut enorm de mult, în primul rând pentru ridicarea economică și socială a țării. Formarea morală, civică și socială a tinerilor necesită cultivarea modestiei, a virtuozității, însușirea a ceea ce este bun și frumos, practicarea respectului pentru celălalt – fără considerațiune de rang și avere, presupune corectarea greșelilor sociale la tinerii care le comit. Treptat, prin dascălii și școlile sale, Blajul a devenit un focar puternic de cultură, civilizație și religiozitate, a făcut ca tinerimea să dețină o forță sufletească ce „a dominat spiritul noilor generații, cristalizat prin lozinca:

*Prin școală la lumină,
Prin lumină la unire,
Prin unire la tărie și mărire.*¹⁰

Deviza educației în școlile Blajului era „știința de carte împreună cu credința și evlavie”¹¹. Aplicând acest principiu, dascălii blăjeni povățuiau tinerii, îi orientau pe plan moral astfel încât, ajunși la maturitate, să poată demonstra că sunt bărbați vrednici să-și închine viața și activitatea intereselor superioare ale neamului, că, prin purtarea lor în societate și în lume, vor ști să impună respectul celor din jur, inclusiv din partea străinilor. Manciușea subliniază importanța formării spirituale a tinerilor, dezvoltarea relațiilor școlii cu familiile din care provin elevii, pentru că educația începe în casa părintească, iar menirea școlii este, pe lângă cea de a instrui elevii, și aceea de a duce mai departe firul educației începute în familie, de a întări virtuțile morale sădite de părinți și de a extirpa aplecările rele ce se

¹⁰ *Ibidem*, p. 32.

¹¹ *Idem*.

ivesc în sufletul copilului. Grija și sentimentele de dragoste ale profesorilor față de școlari li se vor întoarce mai târziu de la foștii ucenici, care le vor fi păstrat toată viața pentru educatorii lor generoși.

La rândul său, profesorul Manciușea a fost și el evocat de elevi, studenți, colegi de-ai săi printre marii dascăli ai Blajului. Astfel un fost elev de-al său, absolvent al studiilor teologice la Roma, inițiatorul programului în limba română de la Radio Vatican –părintele Cârnațiu Pamfil, descria cu sinceritate și admirație personalitatea profesorului Manciușea remarcând că”toată lumea îl considera un om ciudat”, era permanent „absorbit de gânduri”, „muncea cu o tenacitate uimitoare”, pe lângă orele de geografie ținea și lecții de”educație morală”, povățuia discipolii cum să învețe, cum să prețuiască timpul, cum să îngrijească sănătatea, cum să tindă spre cele mai înalte valori morale. Avea un vocabular bogat, povestea frumos, captând atenția întregii clase. Sfătuia tinerii să se pregătească bine și temeinic pentru viață, întrucât „sunt atâtea de făcut pentru sărmanul nostru popor românesc”¹². În acest spirit, profesorul Manciușea utiliza metodele și procedeele educației morale, pentru a cultiva la elevi disciplina, ordinea, punctualitatea, respectul pentru cuvântul dat, grija pentru igiena personală. Reamintea frecvent tinerilor regulile de bună purtare, de „bon-ton”, bunele maniere în sala de clasă, școală, pe stradă, în mijloacele de transport, la masă, în călătorii, la teatru, modul cum să se îmbrace în funcție de situații etc. La liceul din Arad a organizat meditații cu elevii rămași în urmă iar cu elevii performanți a organizat activități în cercuri literare și științifice la nivel de liceu. A intervenit, adesea, pentru a se acorda sprijin material, subsidii, elevilor buni proveniți din familii sărace. La Liceul din Blaj, în cadrul internatului, a introdus metoda „corepetării” în fiecare seară. Aceasta consta în sprijinirea, într-un cadru organizat, a elevilor din anii mici de către cei din cursul superior, ce se finaliza, seara, cu ascultarea lecțiilor însușite de cei mici.

În toți anii de dascălie, Manciușea a lucrat organizat, metodic, cu modestie și respect pentru semeni, pentru elevii și studenții săi, vrând parcă să rămână în conștiința discipolilor strălucirea minții sale creative, cultura înobilatoare, voința tenace, caracterul superior și spiritul său de demnitate. Discipolii, colaboratorii săi, directorii care-l însoțeau în inspecțiile la clasă, au apreciat acest lucru aducându-i mulțumiri peste

¹² *Ibidem*, p. 48.

ani și decenii: „toți vă mulțumim din tot sufletul și din toată inima pentru orele dvs. de istorie, infiltrând în sufletele noastre iubirea față de neam și iubirea față de toate neamurile”.¹³ Cadre didactice inspectate, i-au mărturisit, peste ani, beneficiile profesionale și umane aduse de inspectorul școlar Manciușea în îndrumarea făcută în cadrul analizei lecțiilor asistate, în cea mai venerabilă calitate a sa – aceea de „părinte îndrumător și sfătuitor”.¹⁴

Ca cercetător științific, Ștefan Manciușea a fost călăuzit de adevăr și dreptate, de iubirea hristică a semenilor – indiferent de etnie și de obiectivitatea rezultată din utilizarea metodelor, procedeele și tehnicilor specifice cercetării în istorie, geografie, geologie și demografie istorică. Pe parcursul interogatoriului dinaintea celei de-a doua arestări a sa, Manciușea declara sincer că „prin studiile și lucrările mele, am căutat să arăt și să dovedesc cu izvoare streine, istorice și etnice drepturile noastre de stăpânire asupra acestor ținuturi. Nu veți afla nici un cuvânt jignitor la adresa acestor naționalități în studiile și lucrările mele. Am utilizat material istoric, geografic, antropogeografic, etnic și statistic străin, cules din arhive și biblioteci, începând cu secolul al XVIII-lea și până la 1850, material care atestă prezența noastră, cu străvechea formare și formă de organizare administrativă, cnezate și voievodatele românești, și în alte ținuturi.”¹⁵

De asemenea, în lucrarea sa principală, intitulată „Granița de Vest” – premiată de Academia Română, Manciușea asigură cititorii că „în rândurile de mai jos vom căuta –fără patimă, observând întrutoate adevărul istoric, folosindu-ne în cea mai mare măsură de izvoare, diplome, acte, documente și date statistice ungurești – să dovedim că stăpânim, cu tot dreptul regiunea de azi din Câmpia Tisei, cuprinsă între hotarele apusene ale Statului românesc, că ea a fost locuită de noi înainte de venirea Ungurilor, ba am trăit, ca neam, cu viață proprie politică și economică mult mai departe, peste granițele actuale, resfrându-ne în secolele al XII-lea – XIV-lea peste Tisa în tot lungul Carpaților Nordici, înaintând până în județele de sub picioarele masivului Tatra, iar înspre apus și nord-vest până în Moravia și Silezia și spre nord până în Polonia actuală”¹⁶. Într-adevăr, asta și-a propus și așa a procedat, urmărind să descopere adevăruri susținute de fapte,

¹³ *Ibidem*, p. 155.

¹⁴ *Op. cit.*, p. 87.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 113–114.

¹⁶ Ștefan Manciușea, „Granița de Vest”, Baia-Mare: Editura Gutâiul, 1994, p. 18.

izvoare istorice, dovezi, argumente, hărți, statistici, rezultate ale recensămintelor oficiale etc.

Pentru ca cercetarea științifică să dea rezultate, să conducă la descoperirea adevărului, la decizii politice drepte și echidistante, Ștefan Manciulea a acordat atenție atât metodologiei, cât și redactării, în principal stilului. Având o cultură enciclopedică, fiind poliglot, a parcurs o bibliografie amplă legată de temele studiate, extrăgând din operele unor importanți istorici, geografi, cronicari, oameni de cultură – maghiari, austrieci, români, sârbi etc. idei, descrieri și enunțuri textuale referitoare la continuitatea, starea civilizației, situația socială, mobilitatea diferitelor populații în spațiul transilvan, Câmpia Tisei, Banat și mai departe. A folosit metoda analizei documentelor istorice, arhivelor, statisticilor din diferite secole, datele obținute prin recensământul populației, limbii, portului, folclorului, toponimelor, a funcționării instituțiilor administrative, dreptului habitual în diferite regiuni, scaunelor de judecată, economiei, modului de viață; a efectuat deplasări de studiu aproape în toate zonele și localitățile din vestul României. Cercetările și studiul pe teren le-a început cu scopul de a elabora lucrarea de doctorat, apoi le-a continuat pentru a întocmi lucrări monografice, articole, studii, comunicări științifice. După cum el însuși mărturisea, deplasările pe teren le-a început de la partea de nord a câmpiei, localitatea Halmeu, lângă Tisa, continuându-le ani în șir până la Baziaș și Moldova Nouă, lângă Dunăre. Cercetările au fost efectuate atât pe teren, cât și în sate, comune și orașe. În orașe studia arhive și biblioteci pentru a strânge material documentar arheologic, istoric, statistic, izvoare etnice, demografice, toponimice.¹⁷

Forma de prezentare a rezultatelor cercetării, stilul adoptat în redactarea lucrărilor se subordonează utilității, scopului de a fi înțeles și de a convinge. Pentru aceasta, Manciulea utilizează un limbaj științific, o frazare concisă și accesibilă, enunțuri clare, argumente și dovezi suficiente. Așadar, expunerile sale sunt dominate de simplitate, concizie, precizie, coerență logică desăvârșită. Hărțile, tabelele, situațiile statistice inserate în unele lucrări contribuie la consolidarea informațiilor și convingerilor cititorului. De pildă, în lucrarea „Așezările românești din Ungaria și Transilvania în secolele XIV- XV”, premiată de Academia Română în anul 1941, autorul face o introducere utilă și adecvată cuprinsului lucrării, după care prezintă în capitole –nu lungi și obositoare, ideile despre unguri, așezarea lor în

¹⁷ Vezi *op. cit.*, p. 66.

Panonia și Câmpia Tisei, pătrunderea lor în Transilvania; prezența elementului românesc în aceste regiuni; organizarea politică și bisericească a românilor din Ardeal și Ungaria până în sec. XVI; dările românilor din Ardeal și Ungaria în Evul Mediu; românii din Comitatele Ungare până la 1500 și așezările lor; așezări românești din Maramureș; românii din Crișana și Sătmar cu așezările lor până la 1500; așezări românești în Banat, românii din țara Hațegului până în anul 1500; așezări românești pe moșiile Episcopiei și Capitlului romano-catolic de Alba Iulia, până la 1500; așezări românești în valea Arieșului și pe teritoriul Comitatului Turda; sate românești în Comitatul Clujului; românii din Sălaj și Crasna, din valea Rodnei și ținutul Bistriței, din văile Târnavelor, din Secuime, Țara Bârsei, Țara Oltului până la 1500; așezări românești pe pământ crăiesc. Volumul se încheie cu concluzii clare, logic deduse și structurate. În acest mod a procedat Manciușea și în redactarea celorlalte lucrări științifice, inclusiv a celor referitoare la unele momente esențiale ale culturii transilvane. Multe din articolele și studiile sale, publicate în reviste precum *Cultura creștină*, *Banatul*, *Salonul literar*, *Transilvania*, *Ardealul*, *Revista Istorică*, *Aradul*, *Unirea*, *Gazeta Transilvaniei*, *România Nouă*, *Unirea Poporului*, *Blajul* – sunt mărturie vie pentru calitățile lui de cercetător pasionat, de om de știință, dar și de om erudit, înzestrat cu talent literar.

Ca om profund devotat Bisericii, ca preot paroh greco-catolic, și-a făcut datoria cu prisosință, atât ca slujitor al altarului, cât și ca inițiator și ostenitor al reparării lăcașelor de cult din comuna natală. De asemenea, nu s-a limitat la oratorie, la săvârșirea ceremonialului de cult, ci s-a implicat, cu toată dăruirea sufletească, în ajutorarea enoriașilor săraci, bolnavi sau cu alte probleme sociale. De fiecare dată, când se despărțea de Biserică, mai ales atunci când a fost nevoit să se transfere la liceul din Blaj, credințioșii din parohie au rămas cu o puternică emoție în sufletul lor cauzată de pierderea unui adevărat prea-cucernic părinte spiritual. Activitatea sa preoțească a fost apreciată elogios de către episcopul Alexandru Todea în panegiricul rostit la înmormântare, în 14 iulie 1985, accentuând asupra faptului că Ștefan Manciușea continua să celebreze Sfânta Liturghie și în calitatea de profesor și după ce Biserica Blajului a fost chemată de Providența Divină pe alte cărări, astfel încât a fost la datorie întotdeauna și în viața de gândire preoțească sacerdotală până în ultimele clipe ale vieții.¹⁸

¹⁸ Alexandru Todea, *Panegiricul rostit la înmormântarea profesorului Ștefan Manciușea*, la 14 iulie 1985, în Ștefan Manciușea, „Povestea unei vieți”, Cluj-Napoca: Editura Clusium, 1995.

Așadar, după cum rezultă din orientarea valorică, din conținutul activității de dascăl, savant, cărturar și preot, personalitatea lui Ștefan Manciulea a fost dominată, luminată și călăuzită de iubirea hristică a semenilor, pasiunea și perseverența în munca de la catedră, în cercetare sau în slujirea altarului. Mai presus de toate, credința în Părintele Ceresc și, în al doilea rând, în puterile omului de a descoperi adevărul și de a face dreptate au constituit axul în jurul căruia au gravitat viața și opera sa, scrierile și conferințele sale. Pe traseul întregii sale vieți considera că datoria sa principală constă în a-și servi neamul și patria. El însuși a declarat, deseori, că n-a căutat decât adevărul și dreptatea și n-a dorit să vadă altceva decât înlăturarea unor rele care se abat asupra unei națiuni uneori și, în același timp, înlocuirea lor cu ceea ce este mai nobil, cu adevăratele valori ale vieții.¹⁹

Motivarea sensului vieții

Psihologi, pedagogi, sociologi, psihiatri, antropologi, care au studiat personalitatea omului de geniu, au scos în evidență diferiți factori cauzali, aflați în interacțiuni permanente, ce generează produsele specifice marilor creatori: descoperiri științifice, inovații, invenții, opere de artă și cultură etc. În cazul lui Manciulea, nu numai factorii de mediu socioeconomic, cultural și spiritual, educația și ereditatea specifică cu care a interacționat, în toate etapele vieții, ci și autoeducația permanentă, în egală măsură cu unele aspecte motivaționale caracteristice omului de geniu, l-au condus spre elaborarea unor lucrări originale. Cu siguranță, aspectele specifice ale motivației sale au devenit pârgii foarte puternice în reglarea comportamentului creativ cotidian. Acestea au fost cel puțin două componente ale motivației intrinseci: în primul rând, cunoașterea profundă a vieții sociale reale și a istoriei neamului său prin care a ajuns să conștientizeze – precum nimeni altul, calitățile și defectele poporului din care face parte, și, în al doilea rând, legământul său cu providența divină, pe care l-a încheiat în tinerețe, care i-a marcat și călăuzit întreaga viață, determinându-i sensul vieții. Vom stăruii asupra acestor două aspecte specifice ale motivației și atitudinii lui Manciulea în fața vieții.

În cadrul pregătirii sale enciclopedice, Manciulea situa la loc de frunte cultura modernă și contemporană, cea europeană și din spațiul

¹⁹ *Op. cit.*, p. 151.

carpato-danubiano-pontic; a fost profund impresionat de curentul iluminist și, în special de concepția și ideile reprezentanților Școlii Ardelene, a pașoptiștilor. De pe această poziție a înțeles bine teoria relațiilor dintre „formă și fond”, descoperind că, în cazul imperiului austro-ungar apare un decalaj mare între viața reală, economică, socială, culturală a românilor și altor etnii asuprite, pe de o parte, și învelișul instituțional-propagandistic, pe de altă parte. Dar, în mod deosebit, a fost influențat de opera maestrului său – Timotei Cipariu, pe care-l considera fondator al filosofiei și filologiei transilvane. Modelele dascălilor blăjeni și, cu deosebire, cel oferit de Cipariu i-au croit destinul de iubitor de oameni, de luptător pentru binele semenilor și al neamului său.

Cu siguranță, Manciușea a fost impresionat până în adâncurile sufletului de idei, constatări îndurerante, găsite în opera maestrului său, precum: „Căci când cuget la trista soartă a acestui popor – scria T. Cipariu, rupe-mi-se inima văzând cât de înapoi a rămas, după alte popoare”, care altădată erau barbare iar azi, spre rușinarea noastră, ne-au luat-o mult înainte.²⁰ Cum se poate de numai noi nu voim să ne ridicăm, măcar prin a imita popoarele avansate? A imita ceea ce este bun și vrednic, ceea ce este nobil și nu cele rele! Sunt atâtea modele de urmat: cel al divinului popor grec, al romanilor sau al popoarelor civilizate din Europa de Vest. Dar noi, ca popor, parcă dormităm, în timp ce alte popoare se agită în fierberea entuziasmului pentru cultură, pentru promovarea libertății, a drepturilor politice, a geniului civilizației. Ori la noi se aud doar cuvinte; fapte și realizări – nicăieri. „Nu e de mirare dară, că numele de *roman* se face de rușine în părțile noastre.”²¹

Manciușea a trăit, cu durere în suflet, aceste realități. Era conștient de bogățiile și frumusețile țării, aflate în contrast cu sărăcia, starea de înapoiere, cu marginalizarea și deznaționalizarea românilor din imperiu – fenomen rar întâlnit în istorie. După înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, deseori exclama: „Câte sunt de înfăptuit în această țară!” Iar propășirea putându-se împlini prin muncă disciplinată, prin neabateră de pe calea cea dreaptă de îndeplinire a proiectelor stabilite. Povestea fie elevilor sau studenților, fie colegilor, că este adevărat că poporul român nu este numai un miracol istoric, ci și un popor cu mari rezerve de inteligență și tenacitate, cu o bogăție spirituală imensă. „Și totuși, nu există

²⁰ Ștefan Manciușea, *Început de autobiografie*, Blaj: Tipografia Seminarului, p. 4.

²¹ *Idem*, p. 6.

un popor pe lume, care date condițiile atât de favorabile ale țării, ar putea trăi mai prost ca noi. Aproape tot ce producem este în mâna străinilor...”²² Astfel de idei caracterizează atitudinea sa critică (în sens kantian) și motivația fundamentală a îmbrățișării unui sens superior al vieții sale: slujirea neamului, a țării, a patriei. Manciulea a crezut până la sfârșitul vieții sale, din adâncul sufletului și cu toate puterile voinței sale, în deviza adolescenței sale, inscripționată pe tabloul de absolvire a gimnaziului:

„*Altarul de jertfă al națiunii vom fi
Și sufletul neamului nostru!*”

Celălalt aspect specific motivației, voinței nesecate de autoinformare, de autoeducare, de documentare, de a afla știri, de a descoperi, ține de ego-centrismul aceluia tip de personalitate care se bizuie în orice împrejurare pe credința în providență. În raport cu credința, cu divinitatea, toate celelalte sunt trecătoare, deșertăciuni. În „Testamentul” său dispunea: „Aștept, cer și pretind de la cei rămași în viață, ca nimeni sub nici un motiv să nu rostească nicio predică. Nici cuvântări, discursuri, iertăciuni etc., deoarece pe toate acestea le-am considerat drept forme goale și „deșertăciunea deșertăciunilor”²³. Prin urmare, „rațiunea viețuirii omului pe pământ se subordonează țelului suprem al individului – acela de a trece de judecata de apoi și a intra în împărăția cerurilor dobândind, astfel, fericirea eternă. Întreaga viață, faptele, scrierile, vorbele lui Manciulea au fost direcționate și motivate fundamental de acest crez. O astfel de motivație este de tip superior și se află la vârful piramidei trebuințelor și motivelor a renumitului psiholog Maslow. Ea poate fi găsită ca funcțională cu adevărat la puțini oameni, la credincioșii adevărați, stăpâniți de sentimente religioase trainice. Avea în vedere și îndemnul filosofic al lui Timotei Cipariu, ca principiu de viață laic: „Grijiți dară, fraților, timpul cel scurt al vieții bine să-l folosiți, căci lung este al morții repaus.”

Multe dintre operele lui Manciulea, dacă nu chiar toate, au fost elaborate ca răspuns la comandamente ale vremii, la imperative politice, religioase sau culturale. În notele introductive sau în cuvintele de încheiere la unele lucrări, Manciulea dezvăluie motivul sau utilitatea elaborării și publicării lucrării. Astfel, de pildă, în *Introducere* la vol. *Granița de Vest*, Manciulea își propune să răspundă revizionismului maghiar și pretențiilor lui teritoriale – declanșat încă la sfârșitul primului război mondial,

²² *Op. cit.*, p. 44.

²³ *Ibidem*, p. 148.

prin defalsificarea discursului acestuia și prezentarea adevărului istoric cu dovezi necesare și suficiente.²⁴ Un alt exemplu: către sfârșitul vieții sale, în contextul politic în care propaganda revizionistă ungară a fost reluată extensiv pe un alt plan, susținând intenția de a desface teritoriul Transilvaniei de la România și de a-l retroceda Ungariei, așa cum a fost până în 1918, Ștefan Manciulea a răscolit dosarele cu date, informații, statistici, hărți etc. pentru a aduce noi argumente în favoarea continuității milenare a poporului român înăuntrul granițelor stabilite prin Tratatul de Pace de la Trianon, pregătind două studii intitulate *Transilvania și Secuimea*. Ambele studii dovedesc, cu material documentar suficient, drepturile românilor de stăpânire geografică, istorică, etnică și statistică asupra pământului lor strămoșesc. S-a preocupat să trimită lucrări ale sale unor cercuri de specialiști, organizații internaționale, pentru a face cunoscut adevărul istoric cu privire la poporul român.

În cazul personalității lui Manciulea, astfel de motive extrinseci sunt mai puțin eficiente decât motivația intrinsecă, în special cea corelată cu crezul vieții sale. Acesta din urmă, după cum mărturisește fiica sa, l-a ajutat să treacă mai ușor peste suferințele, chinurile fizice, umilințele și durerile sufletești pricinuite de mediul penitenciar, de autoritățile sistemului politic totalitar comunist, ca și peste cele ale bătrâneții, pe care le-a îndurat fără să se plângă.²⁵

În loc de concluzii

Ca mare gânditor umanist, înzestrat cu abilități filologice, ca savant și cercetător științific în domeniile istoriei, geografiei, demografiei, geologiei și istoriei culturii românești, Ștefan Manciulea a adus o contribuție originală în aceste domenii, apreciată încă în timpul vieții sale de Nicolae Iorga, Virgil Madgearu, de Academia Română, care i-a acordat două premii pentru lucrările *Granița de Vest* (publicată în 1937) și, respectiv, *Așezările românești din Ungaria și Transilvania în secolele XIV – XV* (1940). Opera sa științifică și culturală își datorează profunzimea și actualitatea pregătirii enciclopedice, multilingve și interdisciplinarității utilizate în cercetările utilizate în cercetările sale și valorificării metodologiei necesare istoricului care stăruiește, cu obiectivitate maximă, să descopere adevărul, să găsească drumul corect către dreptate.

²⁴ *Ibidem*, pp. 17–21.

²⁵ *Op. cit.*, p. 144.

Manciulea nu s-a abătut de la țelul suprem al vieții sale, de la valorile și principiile universale ale științei și umanismului; nu a făcut nicio altă politică decât aceea de a sluji poporul său, patria sa. Deviza adolescenței sale, asumată în versurile inscripționate pe tabloul de absolvire a gimnaziului i-au fost un ghid pe toate cărările vieții. Dar destinul său a fost unul tragic, de mare nedreptățit, fiind îndepărtat din universitate și din domeniul cercetării într-un moment de vârf al carierei și al capacităților sale de creație de către autoritățile represive ale regimului totalitar, fără a avea motive reale și temeinice. În perioada comunistă, Manciulea rămâne același om demn, cu verticalitate morală, un caracter generos, iertător și iubitor de oameni. S-a împăcat mai greu cu gândul că o parte din lucrările sale au fost utilizate de istorici, geografi, oameni de cultură, în scrierile lor, în câteva cazuri prin plagiere, în elaborarea unor tratate fără a-i fi citate lucrările. Viața sa l-a impresionat pe scriitorul Ion Brad într-o așa măsură încât a scris romanul intitulat *Proces în recurs*, apărut în 1988 la Editura Eminescu, București. Personajul principal al romanului este Ștefan Manciulea.

Cu toate nedreptățile și suferințele îndurate, Manciulea „a rămas același om bun și iertător, devotat pasiunii sale de cercetător al trecutului nostru istoric, al geografiei și geologiei pământului transilvan, elaborând studii cu caracter aplicativ, monografic, peisajul său predilect rămânând Câmpia de Vest pe care, după propria-i mărturisire, a străbătut-o pas cu pas.”²⁶ Înalta probitate științifică a lucrărilor lui Manciulea este subliniată în ultimele decenii, în special după anul 1989, de numeroși istorici, geografi și oameni de cultură, care remarcând actualitatea și importanța unor monografii și articole, au făcut demersurile necesare pentru reeditarea acestora redându-le, cum este firesc, circuitului de valori științifice și culturale.

Trupul lui Manciulea odihnește pe locul de veci al Blajului, în cimitirul bisericuței din apropierea dealului ce înconjoară Câmpia Libertății. Localnicii îl venerază, în special pentru viziunea și atitudinea sa prometică de mare dascăl și cărturar al neamului. Așa cum făcea evocări ale unor mari dascăli și savanți transilvăneni în timpul vieții sale, în special a personalității lui Timotei Cipariu și a corifeilor Școlii Ardelene, a venit rândul

²⁶ Vezi V. Căpâlnean, *Postfață*, în lucrarea cit., p. 144.

ca oameni de știință și cultură de azi să-i evoce opera, activitatea, caracterul altruist, „povestea vieții” și să-i reediteze principalele lucrări științifice.

Bibliografie

- [1] Manciulea, Ștefan, Povestea unei vieți, Ediție îngrijită de Ștefania Manciulea și Ion Buzăși, Cluj-Napoca: Editura Clusium, 1995.
- [2] Manciulea, Ștefan, Timotei Cipariu. Început de autobiografie, Blaj: Tipografia Seminarului (f.a.).
- [3] Manciulea, Ștefan, Frontiera politică și etnică româno-maghiară, București: Tipografia Ziarului Universul, 1938.
- [4] Manciulea, Ștefan, Timotei Cipariu și Academia Română, Blaj: Tipografia Seminarului, 1941.
- [5] Manciulea, Ștefan, Timotei Cipariu și ASTRA, Blaj: Tipografia Seminarului, 1943.
- [6] Manciulea, Ștefan, Elemente etnice streine așezate în Banat între anii 1000–1870, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, XII, Timișoara, noiembrie-decembrie, 1943.
- [7] Manciulea, Ștefan, Granița de Vest, Blaj: Tipografia Seminarului, 1936 (Ediția a II-a, la Baia Mare: Editura Gutâiul, 1994); lucrare premiată de Academia Română cu premiul Năsturel.
- [8] Manciulea Ștefan, Așezările românești din Ungaria și Transilvania în secolele XIV–XV, Blaj: Tipografia Seminarului, 1941 (lucrare premiată de Academia Română cu Premiul Statului).
- [9] Manciulea, Ștefan, Profesori blăjeni îndrumând purtarea de bună-cuviință a școlărilor, Cuvânt înainte de Ion Buzăși, Târgu-Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2011.
- [10] Ploscaru-Manciulea, Gânduri împărtășite, Episcopul Ioan Ploscaru către prof. dr. Ștefan Manciulea. Corespondență inedită 1968–1984. Ediție realizată de dr. Ioan Mitrofan, Centrul de Studii „Jacques Maritain” Blaj, Editura Buna Vestire, Blaj, 2002.
- [11] Achim, Valeriu, În loc de prefață, în vol. Granița de Vest, de Ș. Manciulea, Baia Mare: Editura Gutâiul, 1994, pp. 7–15.
- [12] Căpălnean, V., „Postfață. Ștefan Manciulea (1894–1985)”, în Granița de Vest de Șt. Manciulea, Baia Mare: Editura Gutâiul, 1994, pp. 147–150.
- [13] Buzăși, Ion, Un om al Blajului: Ștefan Manciulea, în Tribuna, VII, 1995, nr. 2, p. 7.
- [14] Buzăși, Ion, Profesorul Ștefan Manciulea la 90 de ani, în Tribuna, nr. 50, 1984, p. 6.

- [15] Ciobanu, Tiberiu, Ștefan Manciulea (1894–1985), în *Columna* 2000, Timișoara, nr. 39–40, 2009, pp. 94–96.
- [16] Cârnașiu, Pamfil, In memoriam: Profesorul Ștefan Manciulea (1894–1985), în *Perspective*, IX, nr. 7–9, Erzbistum Munchen und Freising, 1986, 32–45.
- [17] Todea, Alexandru, Panegiricul rostit la înmormântarea profesorului Ștefan Manciulea, din 14 iulie, 1985, în *Ștefan Manciulea, Povestea unei vieți*, Cluj-Napoca: Editura Clusium, 1995.